

KATOLIČKA CRKVA I HRVATI IZVAN DOMOVINE*

·Vladimir STANKOVIĆ, Zagreb

UVOD

Naslov ovog izlaganja u svojoj formulaciji potpuno se podudara s naslovom zbornika „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine”, što ga je o 10. obljetnici papinskog dokumenta „De pastorali migratorum cura” i osnivanja Vijeća BKJ za hrvatsku migraciju (1969–1979) g. 1980. u Zagrebu izdalo isto Vijeće. Budući da sam bio glavnim urednikom te knjige, u ovom ću se referatu najviše oslanjati upravo na taj zbornik (ali ću dodati i najnovije podatke), koji je kako u domovinskoj, tako i u inozemnoj javnosti izazvao vrlo veliko zanimanje, što se može zaključiti na osnovi toga što je u samo sedam mjeseci svih 4.500 primjeraka bilo upravo razgrabljeno. Budući da je tema tako široka i građa više nego golema, nisam se mogao puno zaustavljati na citiranju pojedinih knjiga i članaka, nego sam na kraju donio popis najvažnije literature kojom sam se služio pri izradbi ovog referata.

Referat sam podijelio u pet poglavlja: 1. Općenito o dokumentima Katoličke Crkve koji reguliraju pastoralnu skrb među katoličkim migrantima; 2. O počecima organiziranog hrvatskog inozemnog dušobrižništva; 3. O hrvatskim župama i misi-jama izvan domovine danas; 4. O upravi hrvatske inozemne pastve i 5. O nekim problemima i perspektivama.

I. KATOLIČKA CRKVA I MIGRACIJE – GLAVNI DOKUMENTI

Papinsko Vijeće za dušobrižništvo selilaca i turista izdalo je u jesen g. 1985. knjigu s naslovom „Chiesa e mobilità umana”, koja donosi dokumente Svete Stolice od g. 1883. do g. 1983. koji govore o iseljeničkim pitanjima. Tih dokumenata ima vrlo mnogo i ne možemo ih ovdje potanko obrađivati, nego ćemo ukratko razmotriti sedam najvažnijih iz našeg vremena. To su 1. Apostolska konstitucija EXSUL FAMILIA, 2. Motuproprio PASTORALI MIGRATORUM CURA, 3. In-

strukcija DE PASTORALI MIGRATORUM CURA, 4. Motuproprio APOSTOLICA CARITATIS, 5. Pismo biskupskim konferencijama O CRKVI I SVIJETU U POKRETU – CHIESA E MOBILITA UMANA, 6. Enciklika LABOREM EXERCENS i 7. NOVI KODEKS KANONSKOG PRAVA.

1. APOSTOLSKA KONSTITUCIJA EXSUL FAMILIA

To je *Magna charta* pastoralne brige za iseljenike, temeljni dokument od izvanredne važnosti za povijest katoličkih selilaca. Bio je objavljen 1. kolovoza 1952. godine. U njemu možemo saznati mnoge pojedinosti o svemu onomu što je Crkva činila za migrante u prošlosti, a osobito u posljednja dva stoljeća. Tu su nabrojena glasovita imena, laička i vjerska udruženja i mnoge djelatnosti i dokumenti pojedinih papa. Što se tiče normi, tu je rečeno: „Bilo je potrebno iznijeti u jednoj sustavnoj zbirci prijašnje zakone koje treba prilagoditi sadašnjim okolnostima mjesta i vremena, a neke i ukinuti, modificirati ili nadopuniti i na taj se način najprikladnije pobrinuti za sve vrste useljenika i iseljenika.” Konstitucija ističe: za selioce se treba pobrinuti pomoću specifične pastoralne skrbi, pomoću svećenika istog jezika, a njih treba odabrati i dobro pripremiti, treba stvoriti crkvene strukture za sveopću pastoralnu brigu, kao što su osobne župe i dušobrižničke misije koje se izjednačuju sa župama. A sav taj rad ima se odvijati prema uputama mjesnog ordinarija i općeg prava.

2. MOTUPROPRIO PASTORALIS MIGRATORUM CURA

Objavio ga je papa Pavao VI. 15. kolovoza 1969. godine na poticaj Drugog vatikanskog koncila koji u t. 18 dekreta „Christus Dominus” kaže: „Posebnu brigu treba voditi o vjernicima koji zbog svojih životnih prilika nisu u mogućnosti da se dovoljno koriste redovitom i općom pastoralnom službom župnika ili su posve bez nje.” Papa određuje „da pastoralne norme koje se odnose na duhovnu pomoć migrantima i koje su sadržane u apostolskoj konstituciji Exsul Familia budu predmet prikladne revizije što će je izvršiti Sveta kongregacija za biskupe, kojoj povjeravamo dužnost da spomenute norme objavi u posebnoj Uputi”.

3. INSTRUKCIJA DE PASTORALI MIGRATORUM CURA

Tu Uputu o pastoralnoj brizi za migrante objavila je Sveta kongregacija za biskupe 15. kolovoza 1969. godine. Taj dokument postavlja osnovne smjernice pastoralne skrbi za selioce i označuje nedvojben napredak u odnosu na Exsul Familia. Posebnu pozornost vraća različitim oblicima migracija uz naročito isticanje religiozne strane problema, ali su također spomenuta politička, gospodarska, pravna i socijalna pitanja. Uputa jako ističe pravo migranata da sačuvaju svoj materinski jezik i vlastitu kulturnu baštinu. Zato će „briga za migrante donijeti obilnije plodove ako je vode oni koji poznaju te čimbenike i vladaju potpuno jezikom samih migranata” (br. 11). Instrukcija još dodaje: „Očita je i potvrđena korist da se briga za migrante povjeri svećenicima istog jezika i to kroz sve vrijeme koliko traži prava

korist.” Pastoralna definicija migranta ujedinjuje sve kategorije selilaca „koji se nalaze u posebnim životnim uvjetima koji se uvelike razlikuju od onih na koje su bili naviknuti u domovini, tako da se jedva mogu koristiti pomoću mjesnog župnika”. Zato se u pojam migranta „ubrajaju svi oni koji iz bilo kojeg razloga izbjavaju izvan domovine i izvan vlastite etničke zajednice te im je zbog istinskih potreba potrebna posebna skrb”. A za tu pastoralnu skrb predlažu se ove strukture: osobna župa, dušobrižnička misija izjednačena u pravima sa župom, misija priključena teritorijalnoj župi i jednostavna kapelanija. Pastoralna odgovornost za selioce pripada cijeloj Crkvi, osobito biskupskim konferencijama i objema ordinarijima kako Crkve iseljenja, tako i Crkve useljenja. I svi se moraju uključiti u tu aktivnost: svećenstvo, redovnici i laici. Uputa nabraja i dužnosti koje ima Sveta Stolica, koje biskupske konferencije a koje mjesni biskupi, a poimence nabraja razne vrste misi-onara.

4. MOTUPROPRIO APOSTOLICAE CARITATIS

Tim dokumentom, koji je objavio papa Pavao VI. 19. ožujka 1970. godine, postavljeni su temelji Papinskog Vijeća za dušobrižništvo selilaca i turista (Pontificia Commissio de Spiritualis migratorum atque itinerantium cura), koje ujedinjuje različite urede Rimske kurije koji se brinu za ljude u pokretu. To novo Vijeće ovisi o Svetoj kongregaciji za biskupe.

5. PISMO BISKUPSKIM KONFERENCIJAMA O CRKVI I SVIJETU U POKRETU – CHIESA E MOBILITA UMANA

Svim biskupskim konferencijama u cijelom svijetu uputilo ga je Papinsko Vijeće za dušobrižništvo selilaca i turista 4. svibnja 1978. godine. Svrha mu je da ponovo protumači postojeće dokumente o svijetu u pokretu ističući neke važnije osobnosti u toj problematici. Upućen je hitan poziv biskupskim konferencijama da se posvete pastoralnoj skrbi za migrante i da poštuju njihovu kulturnu baštinu. Pismo također ističe „da je u mnogim slučajevima ljudska pokretljivost bila odlučujuća ili bar vrlo utjecajna za rađanje i razvoj novih Crkava”.

6. ENCIKLIKA LABOREM EXERCENS

U toj enciklici o ljudskom radu, što ju je papa Ivan Pavao II. objavio 14. rujna 1981. godine, cijela točka 23. posvećena je problemima s kojima se susreću strani radnici ili općenito migranti. Ovdje donosimo čitav tekst te točke.

„Na kraju, treba bar ukratko reći nešto o pitanju iseljavanja radi rada. To je drevna pojava, ali se neprestano ponavlja, a danas poprima velike razmjere uslijed zamršenosti suvremenog života. Čovjek ima pravo da zbog raznih razloga napusti svoj rodni kraj – i da mu se i vrati – te da potraži bolje uvjete života u nekoj drugoj zemlji. Tu činjenicu zasigurno prate teškoće različite naravi; ponajprije, to je većinom gubitak za zemlju iz koje se odlazi. Odlazi jedan čovjek koji je ujedno član velike, poviješću, tradicijom, kulturom ujedinjene zajednice da bi započeo život usred društva koje ujedinjuje druga kultura, najčešće i neki drugi jezik. Gubi

se tako jedan subjekt rada koji bi snagom svoje misli ili ruku mogao pridonositi rastu zajedničkog dobra vlastite zemlje; a eto, taj napor, taj prilog daje se drugom društvu koje u nekom smislu na to ima manje prava nego rodna zemlja. Pa ipak, iako je seljenje pod nekim vidom zlo, u datim okolnostima je, kako se kaže, nužno zlo. Treba učiniti sve – i doista se mnogo čini u tom pravcu – kako to zlo u materijalnom smislu ne bi donijelo većih zala u moralnom smislu, štoviše, kako bi, koliko je moguće, postalo dobrobit za osobni, obiteljski i društveni život iseljenika. To se tiče i zemlje njegova dolaska kao i domovine koju napušta. Na tom području vrlo mnogo ovisi o pravednom zakonodavstvu, posebice kad je riječ o pravima radnika. Razumljivo je da taj problem ulazi u kontekst ovoga razmišljanja naročito s tog gledišta. Najvažnije je da čovjek koji radi izvan zemlje svoga rodnog kraja bilo kao trajni iseljenik ili sezonski radnik ne bude prikraćen na području radnih prava u odnosu prema ostalim radnicima dotičnoga društva. Seljenje radi rada nikako ne smije postati prilikom za novčanu i društvenu eksploataciju. Što se tiče odnosa rada prema radniku useljeniku, moraju vrijediti isti kriteriji kao i za sve ostale radnike u tom društvu. Vrijednost rada mora se mjeriti istom mjerom, a ne po razlici u narodnosti, religiji ili rasi. Još se manje smije eksploatirati situacija nužde u kojoj se nalazi useljenik. Sve te okolnosti moraju bezuvjetno ustupiti mjesto – dakako, kad se uvažavaju posebne vlastitosti – osnovnoj vrijednosti rada, vrijednosti koja je povezana s dostojanstvom ljudske osobe. Treba još jednom ponoviti temeljno načelo: hijerarhija vrednota i dubok smisao samoga rada zahtijevaju da kapital bude u službi rada a ne rad u službi kapitala.”

7. NOVI KODEKS KANONSKOG PRAVA

Novi Zakonik crkvenog prava proglasio je papa Ivan Pavao II. 25. siječnja 1983. godine a počeo se primjenjivati od 27. studenoga iste godine. Novi je Zakonik uistinu otvoren prema pastoralnim potrebama današnje Crkve. On proglašuje jednakost među kršćanima, kako to ističe kanon 208.: „Među svim kršćanima zbog njihova preporoda u Kristu postoji kako u pogledu njihova dostojanstva tako i njihova djelovanja istinska jednakost koja im omogućuje, svakom prema njegovim uvjetima i odgovornostima, sudjelovati u izgrađivanju Tijela Kristova.” Selioci će u kan. 215. naći proglas osnovnih prava koja im mogu itekako koristiti: „Kršćani imaju pravo slobodno stvarati i voditi društva karitativnog i pobožnog usmjerenja koja promiču revni kršćanski život u svijetu; pravo sazivati skupove u tu svrhu.” U kan. 383., koji govori o pastoralnoj odgovornosti dijecezanskog biskupa, novi Kodeks kaže: „Vršeci svoju pastirsku dužnost dijecezanski biskup bit će pozoran za sve kršćanske vjernike, koji su mu povjereni, bez obzira na njihovu životnu dob, društveni položaj ili narodnost, kako za one koji su na njegovu području nastanjeni tako za one koji se ondje privremeno zadržavaju, šireći jednako svoju apostolsku brigu na one koji se zbog svojih životnih uvjeta ne mogu dovoljno koristiti redovitim dušobrižništvom te na one koji su napustili prakticiranje vjere.” A što se tiče pastoralnih struktura, kanon 568. kaže: „Za one koji se zbog uvjeta u kojima žive ne mogu koristiti redovitim župnim dušobrižništvom, kao što su iseljenici,

izbjeglice, prognanici, nomadi, moreplovci, postavljaju se, ako je moguće, kapelani." Originalnost novog Zakonika vidi se i u kanonima 294.–297. koji govore o osobnim prelaturama što se predviđaju za različita područja ili skupine ljudi. Na taj način svećenici koji rade među migrantima mogu imati svog ordinarija koji će se brinuti da se za taj rad pripreme, koji će ih za tu službu imenovati i pratiti u njihovu radu. Također je poželjno da se osnivaju i osobne župe, kako to kaže kanon 518.: „Župa je po općem pravilu područna; ona okuplja sve kršćanske vjernike na određenom području. No, ipak gdje bi to bilo korisno, mogu se osnivati osobne župe zbog posebnog obreda, jezika, narodnosti kršćanskih stanovnika određenog područja, ili zbog bilo kojega drugoga valjanog razloga." Novi Zakonik je mnogo fleksibilniji od onoga iz godine 1917. u kojem nije bilo ni riječi o svijetu migracija. Sada predstoji zadaća da se postojeći dokumenti prilagode duhu novog Zakonika.

II. POČECI ORGANIZIRANOG HRVATSKOG INOZEMNOG DUŠOBRIŽNIŠTVA

Ako izuzmemo brigu Crkve za hrvatske katolike u susjednim zemljama, koja traje već više stoljeća, prve početke organiziranoga dušobrižničkog djelovanja među Hrvatima katolicima izvan domovine nalazimo pri izgradnji Sueskog kanala (1859.–1869.). Apostolski vikar u Egiptu franjevac Paškal Vujčić (u Egiptu od 1859. do 1866.) određuje da njegov tajnik fra Ilija Tvrtković obilazi i duhovno provida mnoge hrvatske radnike na Suez. Novi biskup u Egiptu Lujo Čurčija, član Dubrovačke franjevačke provincije, u sporazumu s Propagandom u Rimu, dovodi za hrvatskog dušobrižnika na Sueski kanal hercegovačkog franjevca Jerku Karačića, koji je tu ostao sve do otvorenja kanala.

Prvoga hrvatskog dušobrižnika u Novom svijetu službeno šalje đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer. Bio je to Dobroslav Božić, bivši bosanski franjevac koji u Pittsburghu osniva godine 1894. prvu hrvatsku župu u USA, koja postoji i danas.

Zagrebački nadbiskup koadjutor Antun Bauer, na molbu biskupa iz Clevelanda 1910., šalje u USA bogoslova Miju Domladovca, koji je tamo bio zaređen i kasnije plodonosno djelovao. Na isti je način došao i mladi svećenik Ivan Stipanović. I nekoliko drugih hrvatskih svećenika došlo je u USA u prvom desetljeću ovog stoljeća poslanih od hrvatskih biskupa.

Hrvatski franjevci oduvijek su imali sluha za patnju maloga hrvatskog čovjeka pa nisu samo kroz stoljeća služili svojim vjernicima diljem Ugarske, nego su se brzo uključili i u dušobrižničke tokove hrvatske emigracije u USA. Oni se 1912. godine uključuju u Slavenski komisarijat koji je Rim ustanovio za pastoralno djelovanje među Slovencima, Slovacima i Hrvatima u USA, koji 1926. postaje Hrvatskim komisarijatom, a danas se zove Kustodija sv. Obitelji sa sjedištem u Chicagu i sa svojih pedesetak članova ovisna je o Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji.

U Hrvatskoj nadbiskup Bauer godine 1912. osniva Društvo sv. Rafaela za zaštitu hrvatskih iseljenika u kojem su najaktivniji zagrebački franjevci, te niz istaknu-

tih crkvenih i laičkih ličnosti. Društvo je poslije Prvoga svjetskog rata u svom radu zamdo, ali ga je obnovio nadbiskup Alojzije Stepinac, koji je pokrenuo i časopis „Hrvat u tuđini”. Društvo „će napose nastojati oko čuvanja i jačanja svijesti o pripadnosti Katoličkoj Crkvi te živog i djelotvornog vjerskog uvjerenja hrvatskih iseljenika i njihove djece radi čega će se naročito brinuti, da se među hrvatskim iseljenicima omogući vjerska pastva, i to pribavljanjem i namještanjem katoličkih svećenika i redovnika, gradnjom crkava, osnivanjem župa te raznih vjerskih kulturno-odgojnih i dobrotvornih ustanova i društava” (Hrvat u tuđini, Zagreb, 1940 br. 6–7). Društvo blisko surađuje s hijerarhijom pa u njegovo ime zagrebački franjevački provincijal, kasnije beogradski nadbiskup, Rafael Rodić putuje u USA da na licu mjesta prouči stanje naših iseljenika. Poslije je biskup Miho Pušić u ime hrvatskog episkopata podržavao službene kontakte s Društvom, koje je pratilo zbivanja među našim iseljenicima te biskupima i redovničkim poglavarima davalo prijedloge za slanje svećenika i redovnica u razne dijelove svijeta. Čak se neposredno uoči Drugoga svjetskog rata razmišljalo o slanju jednoga hrvatskog dušobrižnika u Carigrad. Zapravo, i bez službenih vatikanskih konstitucija, motuproprija i koncilskih dekreta, koji, naravno, onda još nisu postojali, Crkva u Hrvatskoj pokrenula je niz akcija koje su nekoliko desetljeća kasnije postale redovitim poslom Ravnateljstva dušobrižništva za Hrvate u inozemstvu i Vijeća BK za hrvatsku migraciju.

U Zagrebačkoj bogosloviji je „Zbor duhovne mladeži zagrebačke” 1930. godine osnovao „Narodno-obrambenu sekciju” čiji rad je bio usmjeren u dva pravca: u pravcu informiranja samih bogoslova o iseljeničkoj problematici putem predavanja i raznih primjedbi, te u pravcu pružanja pomoći našim manjinama u susjednim zemljama u knjigama, instrumentima i drugom. Sekcija je kroz sedam godina svog djelovanja uspostavila veze s Hrvatima u austrijskom Gradišću, u Mađarskoj, Rumunjskoj, Italiji (Istri), Sjedinjenim Američkim Državama, Argentini i Novom Zelandu. I to bi se moglo nazvati pretečom uvođenja na naša teološka učilišta posebnog predmeta o pastoralnoj teologiji selilaštva.

Hrvatski redovnici koji i danas predstavljaju okosnicu naše inozemne pastve davno su se uključili u redove njezina klera. Osim Kustodije sv. Obitelji za USA i Kanadu, godine 1922. vidimo naše dominikance kako dolaze u Chicago, 1926. franjevci trećoreci preuzimaju u Pittsburghu upravu naše najstarije župe sv. Nikole, 1929. zadarski franjevci dolaze u Argentinu, iste godine splitski provincijal službeno obilazi mnoge naše radnike u Belgiji u pokušaju da se osnuje misija ili župa. Godine 1932. isusovački studenti u Nizozemskoj okupljaju naše radnike, a njihova starija subraća već su 1925. godine neko vrijeme vodila našu župu u St. Louisu i bavila se pučkim mistijama među našim iseljenicima. Franjevci konventualci 1937. dolaze u Gary. I mnoge ženske redovničke zajednice pošle su između dva rata među naše iseljenike: milosrdnice, Kćeri milosrđa, Školske sestre franjevke, franjevke iz Dubrovnika (Danče), Kćeri Božje Ljubavi, Klanjateljice Krvi Kristove.

Trebalo bi pregledati arhive spomenutih redovničkih zajednica i arhive biskupskih kurija u našoj zemlji da se dobije pravi uvid u živu aktivnost hrvatske Crkve među njezinim vjernicima u stranom svijetu. Ipak, ako usporedimo ritam sređivanja prilika u našoj inozemnoj pastvi (posebno u zapadnoj Evropi) u posljednjih 25

godina, kad su stotine tisuća naših vjernika otišle u svijet, s nastojanjima naše Crkve u prva četiri desetljeća ovog stoljeća u kojem je vremenu još više Hrvata iselilo, moram žaliti što tada nije i više učinjeno jer su političke i društvene prilike bile pogodnije. No, moramo odati priznanje i službenoj Crkvi, biskupima i redovničkim poglavarima, te hrabrim pojedincima-pionirima, koji su i bez novog Kodeksa i bez Papinske komisije za dušobrižništvo selilaca i svega onoga službenog instrumentarija — a pogotovu u onom vremenu kad još nije u društvenoj zajednici sazrela svijest koju danas ima većina zemalja useljenja — postavili tako duboke temelje hrvatske inozemne pastve od kojih ona u obje Amerike još i danas živi. Tu treba odati veliko priznanje jednom od tih pionira još živućem o. Ireneju Petričaku, koji živi u Chicagu, i koji je daleke godine 1913. udario temelje hrvatske župe u New Yorku.

III. HRVATSKE ŽUPE I MISIJE IZVAN DOMOVINE

Pastva među katoličkim iseljenicima i radnicima na privremenom radu u inozemstvu ne može se ispravno ocijeniti i opisati isključivo u optici nabrojanih crkvenih dokumenata, pogotovu onih iz novijeg vremena. Na razvoj te pastve utjecali su mnogi čimbenici i to kod različitih naroda na različite načine. Jedan od najvažnijih je taj što krajem prošlog i početkom ovog stoljeća ni kod najviše crkvene uprave u Rimu kao ni kod mjesnih Crkava zemalja useljenja i zemalja useljenja nije postojala današnja svijest o potrebi specijaliziranog dušobrižništva za svijet u pokretu, pa se dosljedno tomu nisu mogle ni razviti odgovarajuće strukture. Uostalom, u to je vrijeme u zemljama useljenja više prevladavala politika melting pota nego suvremenog multikulturalizma. To ipak ne znači da je Crkva pasivno stajala pred masovnim migracijskim fenomenom, o čem svjedoče brojne nacionalne etničke župe osnovane upravo u tom vremenu od kojih, kao što je slučaj u USA, etnička pastva još i danas živi. A na sasvim poseban način treba istaknuti ulogu mjesne Crkve među Hrvatima u susjednim zemljama koja je kao aktivan i odlučujući čimbenik tu bila na djelu prije mnogo stotina godina. Dajući prikaz hrvatskih župa i misija izvan domovine, započet ćemo s Hrvatima u susjednim zemljama, da se preko prekomorskih zemalja malo više zadržimo na djelovanju Crkve među hrvatskim radnicima na privremenom radu u zemljama Zapadne i Sjeverne Evrope.

1. SUSJEDNE ZEMLJE

Pod Hrvatima u susjednim zemljama misli se na one segmente hrvatskoga nacionalnog bića koji su raspadom Austro-Ugarske monarhije ostali izvan granica Jugoslavije u kojoj se nalazi Hrvatska i u kojoj živi većina pripadnika hrvatskog naroda. To su Hrvati u Austriji, Mađarskoj, Čehoslovačkoj i Rumunjskoj, a k njima pribrajamo i Molizanske Hrvate u južnoj Italiji. Znamo da se oni u tim zemljama nalaze više od 450 godina (manje skupine došle su kasnije) i da nisu došli isključivo kao bjegunci ispred Turaka, nego također organizirano u sklopu tadašnjega kme-

tsko-feudalnoga društvenog uređenja. S njima su organizirano dolazili i njihovi svećenici, osobito franjevci, koji nisu bili samo seoski dušobrižnici brojnih hrvatskih doseljenika nego su i niz godina u zapadnoj Ugarskoj i Donjoj Austriji predstavljali glavni bedem protiv nadiranja protestantizma. Hrvatski svećenici u tim stranama još i danas u mjesnoj Crkvi zauzimaju važne položaje, a trude se također da se što bolje etnički sačuvaju župe koje se zbog većinskoga hrvatskog življa nazivaju hrvatskima. U knjizi „Sudbina Gradišćanskih Hrvatov kroz 450 ljet“, koju je izdalo Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću godine 1983. ima cijelo poglavlje pod naslovom „Važnost katoličanske Crikve za Gradišćanske Hrvate“ gdje čitamo o živoj aktivnosti hrvatskog klera u austrijskom Gradišću, koji nastavlja tradiciju ne samo vjerskoga nego i narodnoga prosvjećivanja u bogatoj izdavačkoj djelatnosti na gradišćanskom hrvatskom jeziku. U knjizi se kaže: „Za sada je 39 hrvatskih duhovnikov u dušobrižničtvu u našoj biskupiji zaposleno. Hrvatske i mišanojezične fare su sve zapunjene s hrvatskim svećenicima.“ Tu vjersku i narodnu obnovu u tih 33 hrvatskih župa u austrijskom Gradišću podupire na osobit način biskup Željzna (Eisenstadta) Stefan László, koji je po majci Hrvat i govori hrvatski. Crkva u Gradišću ima žive veze s crkvom u Hrvatskoj gdje se tiskaju i liturgijske knjige na današnjem gradišćanskom hrvatskom jeziku. Te i druge knjige Hrvati iz Austrije šalju svojoj hrvatskoj braći u Mađarskoj i Čehoslovačkoj. A Hrvati u Mađarskoj raspršeni su širom te zemlje, ali ih najviše ima u biskupijama Győr, Szombathely, Pecs i Kalocsa, u kojima se četrdesetak župa može zvati hrvatskima bilo zbog čistoga ili većinskoga hrvatskog življa, bilo zbog hrvatskog jezika u liturgiji, a Hrvata je mnogo i u biskupijama Veszprem uz Dravu i Szekesfehervar južno od Budimpešte, ali su u tim stranama crkveno asimilirani. Ordinarij Kalocse je Hrvat nadbiskup Jozsef Ijjaš, rođen Ikotić, koji dobro govori hrvatski. I drugi važni crkveni službenici u Mađarskoj su hrvatskog roda, govore hrvatski i podržavaju dobre veze s Crkvom u Hrvatskoj. U rumunjskom Banatu danas postoje četiri župe s gotovo isključivim hrvatskim pučanstvom karaševskih Hrvata i dvije koje imaju miješano stanovništvo. U svima se upotrebljavaju liturgijske knjige iz Zagreba koje tamošnji vjernici dobro razumiju jer su pretežno štokavci, ali crkvene pjesme su im stare koje se u Hrvatskoj više ne pjevaju. Sada imaju petoricu hrvatskih svećenika koji su svi redom iz Karaševa i svi pripadaju biskupiji Temiszvar. Ti svećenici povremeno dolaze u Hrvatsku. Iako u Čehoslovačkoj i danas postoje hrvatske naseobine (osobito oko Bratislave u Slovačkoj), nije nam poznato da li se u njihovim crkvama liturgija obavlja na hrvatskom jeziku. Nije isključeno, jer smo nekima poslali liturgijske knjige iz Hrvatske. No, Crkva u Hrvatskoj šalje mnogo liturgijskih i drugih vjerskih knjiga te vjerskih časopisa ne samo Hrvatima u Čehoslovačkoj nego osobito onima u Mađarskoj te Rumunjskoj i južnoj Italiji. U posljednjih deset godina poslano je u te zemlje na tone hrvatskoga vjerskog štiva čime se nadomještava nedostatak vjerskog tiska u istočnim zemljama, a ujedno se oživljuje zanimanje za suvremeni hrvatski jezik. Najveći je uspjeh u toj akciji postignut s Rumunjskom u koju su vlasti iz Bukurešta dopustile uvoz od 500 primjeraka popularne Ilustrirane Biblije mladih, 1000 primjeraka vjerničkog misala-molitvenika-pjesmarice i 1000 komada Srednjeg kršćanskog nauka. Mi ćemo sufinancirati i

tisak prvoga hrvatskog molitvenika koji se priprema u Rumunjskoj. Inače do sada je od hrvatskoga vjerskog štiva u Rumunjskoj slobodno tiskan samo zidni kalendar i to u nakladi od 2000 primjeraka. No pojedinačno slanje vjerskih knjiga u Rumunjsku uglavnom zapne na rumunjskoj cenzuri, dok u Mađarsku i Čehoslovačku redovito stiže svaka pošiljka. Sav taj razgranati posao oko slanja knjiga i časopisa Hrvatima u susjednim zemljama bio bi nezamisliv bez neumomog rada prof. Milutina Juranića koji je za vrijeme desetgodišnje suradnje s našim Vijećem za hrvatsku migraciju osobno odnio na poštu 5.754 pošiljke u težini od 3.421 kg.

Svako od triju hrvatskih sela u talijanskoj pokrajini Molise ima svoju župu, ali samo u najvećem selu Acquaviva ColleCroce (Živa voda Kruč) ima hrvatski svećenik franjevac iz Splita i dvije hrvatske sestre milosrdnice. Ne pamti se kad je Hrvatska posljednji put slala svoje svećenike Molizanskim Hrvatima, a ovaj slučaj je posljedica drastičnog smanjenja broja svećenika u biskupiji Termoli u blizini Jadrana u koju pripadaju te župe, pa je mjesni biskup zatražio hrvatske svećenike. Liturgija je na talijanskom, ali se uvelike budi nacionalna svijest i ljubav prema starim običajima i narodu „z one bane mora”. Gradsku knjižnicu opskrbili smo mnogim hrvatskim religioznim, općekulturnim i beletrističkim štivom. I tako, iako Crkva u Hrvatskoj nema nikakve jurisdikcije nad župama i svećenicima među Hrvatima u susjednim zemljama — jer to pripada pod redovitu pastvu mjesne Crkve već stoljećima — ona ipak nastoji podržavati veze i s tamošnjim biskupima, hrvatskim svećenicima i vjernicima najviše slanjem svakovrsne vjerske literature na hrvatskom jeziku. Kad bi Hrvati u drugim dijelovima svijeta pokazali zanimanje za tu vjersku i kulturnu akciju pa je poduprli svojim doprinosima, još bi se više moglo učiniti za tu našu braću u susjednim zemljama.

2. PREKOMORSKE ZEMLJE

a) Sjedinjene Američke Države

Prvog svećenika Hrvatima u USA poslao je dakovački biskup J.J. Strossmayer. Bio je to Dobroslav Božić, rodom iz Bosne, koji je g.1894. u Pittsburghu osnovao prvu hrvatsku župu u Novom svijetu, a pokrenuo je i niz drugih pastoralnih i kulturno-prosvjetnih inicijativa. Od 1894. do 1914. u USA su osnovane 22 hrvatske župe, za vrijeme Prvoga svjetskog rata četiri, između dva rata šest, a poslije Drugoga svjetskog rata jedna župa, tri misije i jedna dušobrižnička postaja, k čemu treba još dodati dvije američke župe na kojima hrvatski svećenici rade za Hrvate kojima su i poslani. Tako sada u USA Hrvati imaju 39 središta vjerskog okupljanja. Prve hrvatske dušobrižnike-pionire početkom ovog stoljeća šalju hrvatski biskupi. Kao posebnost hrvatske pastve u USA treba spomenuti Hrvatsku franjevačku kustodiju sv. Obitelji za USA i Kanadu, koja je ovisna o franjevačkoj provinciji u Mostaru. Njezine početke treba tražiti u Slavenskom komisarijatu sv. Križa, što ga je g. 1912. Sveta Stolica ustanovila za slovenske, hrvatske i slovačke franjevce koji su djelovali među svojim sunarodnjacima u USA. Godine 1926. hrvatski su se franjevci osamostalili u komisarijatu sv. Obitelji, koji je 1931. povjeren Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji, koja mu je g. 1970. dala široku autonomiju. Kustodija (ta-

ko se zove od 1967. godine) ima pedesetak svećenika, koji djeluju u dvadesetak američkih i pet kanadskih hrvatskih župa. U svom glavnom sjedištu u Chicagu članovi Kustodije razvili su i svestranu djelatnost na kulturno-prosvjetnom polju. Tu imaju i vlastitu tiskaru u kojoj tiskaju mjesečnik „Hrvatski katolički glasnik“, tjednik „Danicu“, „Hrvatski kalendar“, te mnoge liturgijske i druge knjige na hrvatskom jeziku. Tu je niz godina djelovao i povjesničar svjetskog glasa o. Dominik Mandić, tu je svoju starost proveo i glasoviti misionar o. David Zrno i toliki drugi. U Chicagu je o. Ljubo Krasić osnovao „Hrvatski etnički institut“ i započeo sadašnju razgranatu aktivnost HIŠAK-a (Hrvatske izvandomovinske škole Amerike, Kanade i Australije). Treba istaknuti da Kustodija dobiva podmladak ne samo iz Hercegovine nego i od obitelji hrvatskih iseljenika. Hrvatski franjevci trećoreci dolaze u Pittsburgh godine 1926. pa sada vode tri hrvatske župe u Pennsylvaniji te jednu dušobrižničku misiju u Washingtonu. Naši franjevci konventualci 1937. godine dolaze u Gary, a 1982. preuzeli su i župu Lackawanna.

Dominikanci iz Hrvatske došli su u Chicago godine 1922. i tu još i danas vode jednu župu, ali su 1973. u sjevernom dijelu grada osnovali i jednu misiju koja je – zahvaljujući posebno o. Franji Hijacintu Eteroviću – postala i važno hrvatsko kulturno središte, Splitski franjevci godine 1954. dolaze u Portland a 1975. u San Jose gdje vode naše misije. Od redovnica koje djeluje među našim iseljenicima treba najprije spomenuti one koje su došle između dva rata, a to su Klanjateljice Krvi Kristove i Kćeri Božje Ljubavi, a poslije rata došle su milosrdnice, hercegovačke franjevske, dominikanke i Kćeri milosrđa. No na nekim župama djeluju i druge američke sestre. Gotovo više od polovice hrvatskih župa u USA vode redovnici od kojih je većina rođena u domovini, a u drugima su biskupijski svećenici od kojih je većina rođena u Americi. Budući da se hrvatsko iseljeničtvo u USA nije pomlađivalo dolaskom nekih većih skupina u poratnom razdoblju, asimilacija i prirodni razvoj urastanja u većinsko stanovništvo učinili su svoje. Tako da više od jedne trećine hrvatskih župa nema više mise na hrvatskom jeziku i samo se još pjevaju hrvatske pjesme, druge imaju mise na hrvatskom i engleskom, a tek nekoliko župa zbog većeg broja novodošlih daju u liturgiji prednost hrvatskom jeziku. No to ne znači da su te župe izgubile svoj etnički smisao, jer oko njih se odvija živa aktivnost ne samo vjerskog nego i nacionalnog značenja.

b) Kanada

Za razliku od USA, sve su hrvatske župe i misije u Kanadi osnovane poslije Drugoga svjetskog rata, uglavnom u posljednjih 25 godina. Danas u toj zemlji ima 18 hrvatskih katoličkih središta: 13 župa i 5 misija, koje vodi 24 svećenika i 17 časnih sestara. Među svećenicima su deseterica biskupijskih, sedmorica franjevaca iz Splita i šestorica iz Chicaga te jedan konventualac. Sestre pripadaju zajednicama Služavki Malog Isusa, Kćerima milosrđa, milosrdnicama, franjevkama iz Dubrovnika i dominikankama. Sve to osoblje naših župa i misija rođeno je u Hrvatskoj gdje su svi primili svoju svećeničku i redovničku formaciju. Isto je tako i većina kanadskih Hrvata rođena u „starom kraju“ i njima upravo odgovara to što su

im svećenici iz domovine jer ih oni dobro razumiju. Ono što su hrvatski svećenici sa svojim vjernicima u USA stvarali u prva dva desetljeća ovog stoljeća, ovi u Kanadi su mnogo brže i uspješnije podigli pola stoljeća kasnije. Danas sve hrvatske župe u Kanadi (osim Ottawe) imaju svoje dušobrižničke centre s lijevim crkvama, župnim stanovima, prostranim dvoranama a često i velikim zemljištima za piknike. Osobito je živa aktivnost u hrvatskim subotnjim školama koje vode svećenici uz suradnju sestara i brojnih učitelja. njeguje se folklor i sve druge vrijednosti hrvatske kulturne baštine, preko radio stanica župe daju obavijesti i vjersku pouku, tiskaju se udžbenici i za učenje vjeronauka na hrvatskom jeziku, župe izdaju biltene koji su katkad cijeli časopisi, list „Naše zajedništvo” okupio je sve župe u Ontariju, svećenici i sestre se okupljaju na pastoralnim sastancima, a vrlo česti posjeti hrvatskih biskupa na raznim hodočašćima i jubilarnim svečanostima okupljaju velika mnoštva. Ta je pastva čvrsto povezana s Crkvom u Hrvatskoj i velike vjerske svečanosti posljednjih godina u domovini imale su znatnog odjeka i u Kanadi. Svećenici iz domovine nabavljaju velike količine vjerskog tiska i knjiga s religioznom i općekulturnom tematikom, raspačavaju se ploče i audio-kazete vjerskog sadržaja iz domovine. Sestre i svećenici relativno često dolaze u posjet svojima u domovinu. A broj svećenika je uglavnom dostatan, s time da se upravo očekuje dolazak novog dušobrižnika u Ottawu, dok bi na nekim župama časne sestre vrlo dobro došle. Treba reći da su prije tridesetak godina pioniri hrvatske pastve u Kanadi bili svećenici dr Rudolf Hrašćanec, Dragutin Kamber, Jure Vrdo ljak, msgr. Stjepan Šprajc i drugi.

c) Južna Amerika

Hrvatsko dušobrižništvo u Južnoj Americi nije se razvijalo onim ritmom kao ono u Sjevernoj Americi. Zato podosta krivnje snosi i Crkva u Hrvatskoj, ali razloge treba tražiti i u općim prilikama u kojima se nalazi Crkva u tom dijelu svijeta. O. Leonardo Rusković bio je prvi hrvatski misionar koji je godine 1929. službeno bio poslan Hrvatima u Argentinu. Poslije je slijedilo više redovničke subraće iz Zadarske franjevačke provincije. Oni su doveli i naše sestre milosrdnice iz Zagreba i Kćeri milosrđa iz Blata na Korčuli, koje su se dobro afirmirale i proširile, obogativši se domaćim zvanjima, iz Argentine u Urugvaj, Paragvaj, Čile i Peru, pa su se uključile u redovit rad mjesne Crkve. Slično i Školske sestre franjevke, dok su se franjevke iz Dubrovnika (Danče) vratile u domovinu. Kao i sestre, i naši franjevci u Argentini podigli su odgojne zavode, ali općenito za argentinsku mladež. Iako je sarajevski nadbiskup Šarić godine 1934. obilazio hrvatske naseobine po Južnoj Americi, naše dušobrižništvo u tom dijelu svijeta ni tada nije dobilo većeg zamaha. Velika nada bili su mnogi naši svećenici poratne izbjeglice koji su se razišli po tom kontinentu, ali njih je brzo apsorbirala pastva mjesne Crkve koja nikad nije imala dovoljno klera. Ipak se velika aktivnost razvila u nekim središtima među kojima treba istaknuti Buenos Aires u Argentini, Sao Paulo u Brazilu i Caracas u Venezueli. Danas u glavnom gradu Argentine ima hrvatsko duhovno središte „Sveti Nikola Tavelić” koje vodi ravnatelj hrvatske pastve u Argentini o. Lino Pedišić, koji je niz godina uređivao hrvatski kulturno-vjerskih časopis „Ognjište”. U blizini Buenos

Airesa u naselju Barrio Vucetich ima kapela Majke Božje Bistričke. Osobito živu aktivnost u Argentini pokazuju hrvatski katolički sveučilištarci iz čijih redova su potekli brojni ugledni intelektualci. I dok se općenito može reći da je doprinos Hrvata gospodarskom i kulturnom usponu Argentine, Chilea i drugih zemalja na tom kontinentu bio iznimno velik, treba istaknuti i to da su danas u Argentini dva biskupa hrvatskog roda (Ognjenović i Karlić), jedan u Paragvaju (Maričević) i jedan u Chileu (Goić). Ipak treba priznati činjenicu: među Hrvatima u Južnoj Americi danas je hrvatska pastva prilično skromna i nema šanse da se revitalizira. Razlog je u tomu što su se hrvatski iseljenici već asimilirali i što uopće ne dolaze novi pa Crkva u Hrvatskoj više ne šalje nove svećenike.

d) Australija i Novi Zeland

Hrvatska pastva u Australiji u mnogočem je slična onoj u Kanadi: podosta novih doseljenika koji se u velikom broju okupljaju oko svojih svećenika koji su svi rođeni u domovini i koji upravo kreću u izgradnju velikih hrvatskih dušobrižničkih središta. Godine 1983. izgrađene su prve dvije hrvatske crkve – u Wollongongu i Melbourneu-Springvale; koncem godine 1985. bile su posvećene dvije nove crkve u Sydneyju, a u planu su gradnje u Canberri i Melbourneu-Sunshine. Druge misije imaju također svoje crkve, ali su to kupljene starije australske crkve ili se naši vjernici okupljaju u redovnim mjesnim crkvama. Danas u Australiji imamo 13 misija od kojih su dvije trenutno bez stalna svećenika. U njima djeluje 17 misionara i 12 sestara sve su iz zajednice Klanjateljica Krvi Kristove. Imamo petoricu zagrebačkih i četvoricu sarajevskih franjevaca, četvoricu dijecezanskih svećenika iz Sarajeva, jednoga splitskoga, jednoga trećoreca, a dvojica su inkardinirana u tamošnje biskupije. Trebat ćemo još nekoliko svećenika i časnih sestara jer je vjerski život u usponu pa u svim misijama imamo živu dušobrižničku i društvenu aktivnost, što, naravno, rada i određenim napetostima. Iako je Australija daleko, u nju počesto putuju naši biskupi i redovnički poglavari.

Službeno ustanovljenih hrvatskih župa na Novom Zelandu nemamo, ali četvorica tamošnjih hrvatskih svećenika mnogo se trude da okupe hrvatske vjernike na misama prigodnom važnijih svečanosti i domovinskih crkvenih jubileja. Nekoliko hrvatskih biskupa posjetilo je Novi Zeland u posljednjih 15 godina pa je i to bila prigoda za buđenje vjerske i nacionalne svijesti. U svojim aktivnostima posebno se ističu don Jure Marinović u Aucklandu i don Mato Kolić u Wellingtonu. U mjesnoj Crkvi ima nekoliko svećenika hrvatskog podrijetla a još više časnih sestara. Inače naši iseljenici u toj zemlji slove ne samo kao dobri gospodari i vrijedni ljudi nego i kao dobri katolici.

e) Južna Afrika

Na velikom prostranstvu Južnoafričke Republike za nekih šest tisuća Hrvata postoji jedna Hrvatska katolička misija sa sjedištem u Johannesburgu, a na redovitu hrvatsku misu okupljaju se naši ljudi još i u gradovima: Pretoria, Vanderbijlpark, te povremeno u Durbanu i Capetownu. Misiju vode zadarski franjevci, a prvi put je započela radom istom godine 1969. dolaskom o. Ive Perovića, kojemu je ka-

snije došao u pomoć još jedan svećenik. Rad u misiji vrlo je živ i ima dobru budućnost jer se oko misije okupljaju mnogi naši ljudi koji inače nemaju nikakvih društava niti aktivnosti. No, kao i u drugim dijelovima svijeta, svećenicima nije uvijek lako okupiti ljude raznih dobi, iz raznih naših krajeva i različitih političkih opredjeljenja. Bilten „Župne vijesti” izlazi već 12. godinu i dobro je uređivan jer donosi osim župnih obavijesti solidne i poučne članke iz hrvatske povijesti. I u toj zemlji u posljednjih pet godina bila su dvojica hrvatskih biskupa.

f) Srednji Istok i afričke zemlje

Poznato je da mnogi stručnjaci i radnici iz Jugoslavije rade u Iraku, Siriji i raznim afričkim zemljama. Među njima ima dosta i Hrvata katolika. U islamske zemlje Srednjeg istoka k njima ne smiju doći hrvatski dušobrižnici, ali s onima u Africi došlo je do nekih sporadičnih doticaja. Službeno je među naše vjernike u Tripolisu u Libiji za Uskrs 1972. godine pošao o. Marinko Leko, franjevac na studiju u Rimu, i to na poziv biskupa iz Tripolisa. Inače, u Zambiji su hrvatski isusovci, koji djeluju među crncima, imali više kontakata s našim radnicima kojima su služili i mise, a slično se može kazati i o našim misionarima u Keniji i Zairu.

g) Zapadna Evropa

O počecima organizirane hrvatske pastve u zemljama Zapadne i Sjeverne Evrope možemo govoriti u vremenu Drugoga svjetskog rata kad je nadbiskup Alojzije Stepinac poslao neke svećenike brojnim hrvatskim radnicima u Njemačkom Reichu. A neposredno poslije rata hrvatsko je dušobrižništvo bilo čvrsto povezano uz izbjegličke logore u Italiji, Austriji i Njemačkoj, a s vremenom pomalo se počinju osnivati pojedine misije koje su okupljale poratne izbjeglice i one Hrvate koji su sve tamo do šezdesetih godina ilegalno dolazili iz Jugoslavije. I hrvatski svećenici bili su ili izbjeglice, ili su za vrijeme rata bili u inozemstvu na studiju pa se nisu vratili u domovinu. Tu posebno treba spomenuti Vilima Cecelju, Dominika Šušnjaru, Mirka Čovića, Josipa Borošaka, Antu Kosinu i druge. Broj poslijeratnih i potonjih izbjeglica neprestano se smanjivao, jer su se selili u prekomorske zemlje, kam su otišli i mnogi svećenici. A kad su šezdesetih godina pomalo počeli dolaziti radnici iz Jugoslavije, hrvatski katolici među njima odmah su se počeli okupljati oko postojećih misija i njihovih svećenika, kojih 1965. nije bilo više od 20. A te je godine došao iz domovine prvi hrvatski svećenik s putnicom, a poslao ga je hrvatski episkopat i franjevačka provincija iz Splita. Bio je to sadašnji delegat za našu pastvu u Njemačkoj o. Bernardo Dukić. Slijedili su drugi svećenici, a lijep broj ih je pribavio novoimenovani nacionalni ravnatelj Vladimir Vince. Tako ih je godine 1969. bilo 38. Upravo je to godina najmasovnijeg odlazanja na rad u zapadnoevropske zemlje. Te je godine imenovan i novi nacionalni ravnatelj u osobi sadašnjeg voditelja hrvatske inozemne pastve Vladimira Stankovića, zatim je te godine u Zagrebu pri Biskupskoj konferenciji Jugoslavije bilo osnovano Vijeće za hrvatsku migraciju preko kojeg otad odlaze hrvatski dušobrižnici u inozemnu pastvu. Podaci govore da je godine 1969. u Zapadnoj Evropi bilo 38 svećenika i 26 pastoralnih (socijalnih) suradnika koji su djelovali u 26 Hrvatskih katoličkih misija. A godine

1985. hrvatska zapadnoevropska pastva ima 112 misija sa 146 svećenika, 100 socijalnih radnika i 123 pastoralna suradnika. Dakle, tijekom 16 godina zabilježen je porast od 86 misija, 108 svećenika, 100 socijalnih radnika i 97 pastoralnih suradnika. Ili, ukupan broj osoblja koje je službeno namješteno u našim misijama iznosi 369 ljudi. Riječ je o svećenicima iz svih hrvatskih biskupija i redovničkih zajednica, o mnogim redovnicama iz raznih redovničkih zajednica i zrelim katoličkim laicima. Po pojedinim zemljama naše su misije raspoređene ovako: Njemačka 81 misija, Austrija 8, Švicarska 6, Francuska 4, Švedska 3, Belgija 2, a jednu misiju imaju Norveška, Danska, Velika Britanija, Nizozemska, Italija i Španjolska. Redovita misa na hrvatskom jeziku čita se u više od 500 gradova, od čega samo u SR Njemačkoj u oko 300 mjesta.

Središnja točka pastorizacije je nedjeljna misa. Ona osim vjerskoga, ima i sociološko značenje, jer se tada susreću prijatelji, rodbina i poznanici. Uz misu je uvijek povezano ispovijedanje, često krštenja a ima i vjenčanja. Tako smo godine 1975. i tih godina u našim misijama imali godišnje oko 4.000 krštenja hrvatske djece. Negdje se nedjeljom održava i vjeronauk, a poslije mise ljudi često pitaju za savjet o raznim socijalnim problemima. U mnogim se misijama poslije mise odlazi u misijske prostorije gdje se može nešto popiti i prizalogajiti, zabaviti, slušati ploče, pročitati novine, posuditi knjigu ili naprosto izmijeniti misli s prijateljima. Sve veće misije imaju svoje folklorne grupe, vokalno-instrumentalne i tamburaške sastave, a u drugima se djeci omogućuje da uče svirati harmoniku, frulu i drugo. Za vrijeme vikenda često se priređuju predavanja vrlo širokog spektra: teološkoga, medicinskoga, pravnoga, literarnoga, povijesnoga, pedagoškog i sličnog sadržaja. Održavaju se i tečajevi za učenje hrvatskog jezika ili jezika dotične zemlje, šivanja, krojenja i sl. Već su uobičajene priredbe za Majčin dan, Nikolinje, Božić, Iseljenički dan, za poklade, za Dan misije. Osobito su popularna marijanska hodočasnička mjesta u kojima se okupi na tisuće naših vjernika. Tada obično iz domovine dolaze naši biskupi koji i inače vrlo često obilaze naše misije dijeleći svetu potvrdu ili predsjedajući raznim svečanostima. Tu se onda uspostavljaju korisni susreti s mjesnom hijerarhijom koji uvelike cijeni Hrvate kao revne katolike. Uz velike religiozne skupove organiziraju se i priredbe s koncertima na kojima često sudjeluju zborovi, sastavi ili popularni pjevači iz domovine. Posebno se profilirao Susret hrvatske katoličke mladeži u Njemačkoj, koji se ove godine slavio već 14. put, a koji kao središnju točku ima natjecanje iz poznavanja Biblije i hrvatske crkvene povijesti, ali se organiziraju i natjecanja u sportu, folkloru, sviranju, pjevanju i sl. Nešto slično organizira se u Švicarskoj pod naslovom „Rumeni list”. Posljednjih godina naše su se misije aktivno uključile u proslavu domovinskih vjerskih slavlja povezanih s 13-stoljetnim jubilejom pokrštenja Hrvata. Osim što sve misije raspačavaju znatne količine novina vjerskog sadržaja i knjiga iz domovine, veće među njima izdaju vlastite časopise s nakladom od više tisuća primjeraka. Tu se osobito ističu „Živa zajednica” u Frankfurtu, „Povezanost” u Mosbachu, „Movis” u Zürichu i „Naš glas” u Parizu, ali i brojne druge misije imaju lijepe uređivane biltene. Kao posebno velik uspjeh treba zabilježiti izdanje hrvatskog molitvenika-pjesmarice „Slavimo Boga”, koji je u 50.000 primjeraka izdao Hrvatski naddušobrižnički ured u Frankfurtu.

Osim tisuća i tisuća primjeraka Biblije, iz domovine mnoge misije nabavljaju i mnogo knjiga beletrističkog sadržaja, osobito iz poznate edicije „Pet stoljeća hrvatske književnosti”. Naši misionari redovito održavaju duhovne nagovore na Radio-Kölnu, naša misija u Parizu ima tjedno pola sata programa na katoličkom radiju u Parizu, u izvještajima TV stanica sve se češće mogu vidjeti i čuti vijesti iz naših misija, a neke TV su prenosile i naše mise (Paris) ili filmove iz naše crkvene prošlosti. U misijama se održava vjeronauk isključivo na hrvatskom jeziku, a u Njemačkoj u mnogim dodatnim jugoslavenskim školama – u skladu s propisima njemačkog školstva – naši svećenici, sestre i katehete imaju redovitu razrednu vjeronaučnu nastavu. U redoviti pastoral pripada i obilazak bolnica i zatvora. Tu se hrvatski pastoralni radnici susreću i s muslimanima i pravoslavicima iz Jugoslavije, koji znadu doći i na naše mise i priredbe. Sve do godine 1973. dok se još moglo dolaziti na rad u Zapadnu Evropu, naši su svećenici zajedno sa socijalnim radnicima mnogima pomogli da se zaposle, nađu stan i da se uopće snađu u početku u tuđini. Danas kad ne dolaze novi radnici i kad se stariji pomalo vraćaju kući, nadolaze novi socijalni problemi koje treba rješavati: nezaposlenost, pitanje mirovine, odštete za nesreće na poslu, dječji dodatak i slično. Poseban su problem mladi. Od ukupnog broja, od jedan milijun i sto tisuća jugoslavenskih građana u zemljama Zapadne i Sjeverne Evrope, na mlade ispod 16 godina otpada njih 250.000. Stručnjaci sociolozi kažu da se većina njih neće vratiti u domovinu. Njima se bave, i svećenici, i pastoralni suradnici, i socijalni radnici. A ovih posljednjih pri njemačkom Caritasverbandu imamo upravo stotinu i oni imaju svoja savjetovišta najčešće u zgradi same misije a negdje ne. Tu svi naši radnici bez obzira na narodnost i vjeru dobivaju besplatne usluge, savjete i prijevode. Sve se veća pozornost u radu vraća obiteljima od kojih su mnoge rastavljene, druge u krizi, a u gotovo svima su problem djeca koja su razapeta između Njemačke u kojoj su rođena i roditeljske kuće i domovine kamo ih privlače roditelji. Ta druga generacija socijalno je ugrožena jer nema iste šanse u društvu kao mladež zemlje domaćina, a u domovini ima još manje šanse za posao. Zajedno s misionarima socijalni radnici i pastoralni suradnici obavljaju niz raznih socijalnih, humanitarnih i kulturno-prosvjetnih djelatnosti. Oni se često sastaju na regionalne i opće sastanke na kojima raspravljaju o tekućim problemima tražeći nova rješenja. Svi zapadnoevropski misionari jednom godišnje imaju zajedničke duhovne vježbe na koje dolaze voditelji i biskupi iz Hrvatske, a organiziraju se i slični susreti permanentnog obrazovanja. Slično i socijalni radnici koji ovise isključivo o njemačkom Caritasverbandu i njemačkoj Crkvi.

Aktivnosti u našim misijama variraju ovisno o prilikama u pojedinim zemljama. o dužni boravka naših ljudi vani, o materijalnim mogućnostima mjesne Crkve, o sastavu vjernika u pojedinim misijama, o veličini misije i još o mnogo drugih čimbenika među kojima i oni političke prirode imaju određenu ulogu. No, može se reći da smo u organizacijskom pogledu došli do vrha jer imamo i dovoljan broj misija i misionara i jedino bi nam tu i tamo dobro došle časne sestre. Broj hrvatskih vjernika u Zapadnoj Evropi ne povećava se, ne odlaze u prekomorske zemlje, jer ih ne primaju, neki se vraćaju u domovinu no velika većina ostaje, iako se više ne zarađuje kao prije. Ako ne dođe do nepredvidivo naglog zaokreta te se većina stra-

nih radnika ne bude morala silom vratiti svojim kućama, naše misije i njihove usluge još će dugo trebati hrvatskim radnicima na privremenom radu u zemljama Zapadne i Sjeverne Evrope.

IV. UPRAVA HRVATSKE INOZEMNE PASTVE

Iako su hrvatski biskupi i redovnički poglavari već koncem prošlog stoljeća počeli voditi brigu za duhovno dobro hrvatskih iseljenika u USA, ipak u Hrvatskoj nije bilo neke službene crkvene ustanove koja bi imala jurisdikciju nad hrvatskim misionarima u inozemstvu. Uglavnom je sve bilo prepušteno inicijativi pojedinih biskupa i redovničkih poglavara i zauzetih katoličkih laika. Kad je poslije Prvoga svjetskog rata bila osnovana Biskupska konferencija, jedan od hrvatskih biskupa imao je posebnu dužnost pratiti zbivanja u svijetu naših migracija, ali bez nekih posebnih ovlasti. Sve je to bilo u skladu s tadašnjim shvaćanjima u općoj Crkvi, koja sve do godine 1952. nije imala kodificirane propise za pastorizaciju svijeta u pokretu koji bi vrijedili za cijeli svijet.

1. ZAVOD SV. JERONIMA – ZORIĆ – VINCE – RAVNATELJSTVO

Dok su hrvatske župe i samostani u obje Amerike za vrijeme i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata djelovale u okvirima mjesne Crkve i s personalom s kojim ih je rat zatekao, u Rimu se Hrvatski zavod sv. Jeronima sve više profilirao kao dušobrižni i karitativni centar, koji se nije brinuo samo za izbjeglice u Italiji, nego se njegov utjecaj sve više osjećao diljem zapadnog svijeta. Tu je glavnu ulogu odigrao rektor Juraj Madjerec i svećenici koji su u Zavodu boravili, osobito vice-rektor i kasnije rektor Đuro Kokša, i drugi. Situacija se donekle izmijenila kad je Konzistorijalna kongregacija godine 1957. imenovala Krešimira Zorića za člana svoga Vrhovnog vijeća za emigraciju. On je godine 1958. osnovao ured „Cura pastoralis pro emigrantibus croatis”, koji je u idućim godinama pokrenuo više korisnih pastoralnih inicijativa. Ali svoju pravu organizacijsku formu u smislu konstitucije iz godine 1952. „Exsul Familia”, uprava hrvatske inozemne pastve dobila je u lipnju godine 1966. s imenovanjem prvoga nacionalnog ravnatelja u osobi Vladimira Vince, koji je u Rimu organizirao ustanovu „Directio nationalis operum pro migrationibus croatis”. Vince se od početka u svom radu oslanja na hrvatske biskupe s kojima se upoznao za vrijeme Drugoga vatikanskog koncila, pa od njih traži svećenike koji mu ih, zajedno s redovničkim poglavarima, šalju iz Hrvatske. Prvi ravnatelj hrvatske inozemne pastve u kratkih 20 mjeseci svoje službe pokrenuo je niz korisnih inicijativa, osnovao više misija u Zapadnoj Evropi, obišao hrvatske kolonije po USA i Kanadi, a kad se vraćao s obilaska hrvatskih svećenika po Južnoj Americi, poginuo je u zrakoplovnoj nesreći 6. 3. 1968. godine.

2. VIJEĆE BKJ ZA HRVATSKU MIGRACIJU

I Zorić i Vince predlagali su hrvatskim biskupima neka stvore posebnu biskupsku komisiju za migraciju. Kad je godine 1969. stupila na snagu „Uputa o pastoralnoj brizi za migrante” pape Pavla VI, Biskupska konferencija Jugoslavije osno-

vla je Vijeće BKJ za hrvatsku migraciju i posebno vijeće za slovensku migraciju. Prvim predsjednikom Vijeća za hrvatsku migraciju postao je pomoćni zagrebački biskup Josip Lach, a tajnikom novi nacionalni ravnatelj, koji je naslijedio Vincea, zagrebački svećenik Vladimir Stanković. Biskup Lach je obnašao dužnost predsjednika sve do svoje smrti godine 1983, a tada su hrvatski biskupi za tu dužnost izabrali pomoćnoga sarajevskog biskupa Tomislava Jablanovića. Nacionalni ravnatelj vodi ured Ravnateljstva dušobrižništva za Hrvate u inozemstvu u Rimu i ured Vijeća BKJ za hrvatsku migraciju u Zagrebu i praktično vodi sve administrativne poslove, uz pomoć jednog tajnika u Rimu i jednog u Zagrebu. Vijeće za hrvatsku migraciju ima 15 članova i u njem su zastupljeni predstavnici domovinske Crkve i inozemne pastve, svećenici, redovnice i laici. Sastaje se jednom godišnje i raspravlja o tekućim poslovima predlažući Saboru biskupske konferencije neka važnija rješenja, npr. uvođenje na naša teološka učilišta posebnog predmeta o pastoralu migracije, imenovanje delegata u pojedinim zapadnoevropskim zemljama i sl. Sadašnja uprava inozemne pastve je, zajedno s mjesnim Crkvama u pojedinim zemljama i hrvatskim misionarima i delegatima, uznastojala da stvori potreban broj misija i da iz domovine pošalje svećenike. Tijekom svog 16-godišnjeg djelovanja Vijeće je u inozemnu pastvu za hrvatske vjernike poslalo 152 svećenika, pomoglo pri namještanju 100 socijalnih radnika i 97 pastoralnih suradnika (katehista), a u tom vremenu osnovane su 102 misije ili župe, od čega 86 u Zapadnoj Evropi i 16 u prekomorskim zemljama (vidi priložene tablice). U navedeni broj svećenika nisu ubrojani oni koje su u USA i Kanadu poslali mostarski i splitski franjevci, koji u tim zemljama imaju neposredne veze s tamošnjim biskupima. Vijeće je izdalo niz knjiga o problematici inozemne pastve, organizira proslavu Iseljeničkog dana, surađuje s katoličkim tiskom u domovini, koji je objavio na tisuće vijesti i članaka iz tog područja (osobito Glas koncila), ravnatelj već četvrtu godinu na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i Visokim teološkim školama u Rijeci i Sarajevu predaje predmet „Theologia pastoralis migrantium” (Pastoral selilaštva), sudjeluje u radu ICMC (Međunarodne katoličke komisije za migraciju) sa sjedištem u Genevi i na vatikanskim kongresima o dušobrižništvu migranata. Osobito se nastoji povezivati župe u domovini s misijama u inozemstvu, organiziraju se česti posjeti naših biskupa župama i misijama u inozemstvu, a ured Vijeća ulaže mnogo napora i sredstava za slanje religioznih knjiga i časopisa Hrvatima u susjednim zemljama. Vijeće razvija konstruktivnu suradnju s redovničkim poglavarima čiji redovnici u inozemnoj pastvi predstavljaju dvije trećine klera, a posebice franjevci svih provincija. Podržavaju se aktivne veze i s nekih četiri stotine hrvatskih redovnica na radu u ustanovama mjesne Crkve u Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj, Belgiji i Italiji. Vijeće je pružilo svoje usluge i islamskoj vjerskoj zajednici u Jugoslaviji kad je počela organizirati dušobrižništvo za svoje vjernike u Zapadnoj Evropi. Bez Vijeća ne bi se pokrenula ni nastojanja oko pomorskog apostolata za strane mornare u domovini i naše širom svijeta. Budući da je ured Vijeća u zgradi nadbiskupskog dvora u Zagrebu, gdje stanuje i ravnatelj inozemne pastve, on je u stalnom kontaktu s predsjednikom BK kardinalom Franjom Kuharićem, koji ne samo da sa zanimanjem prati rad hrvatske inozemne pastve nego joj daje sugestije i smjernice.

V. PROBLEMI I PERSPEKTIVE

1. ORGANIZACIJSKI PROBLEMI

Prirodno je da se s povećanjem župa i misija te broja svećenika i njihovih suradnika povećavaju ne samo poslovi i učinkovitost mnogovrsnih inicijativa, nego također i napetosti i druge teškoće na relaciji međuljudskih odnosa. Ipak treba upozoriti da u šarenilu klera koji pripada svim hrvatskim biskupijama (također i inozemnim) i redovničkim zajednicama među svećenicima hrvatske inozemne pastve na toj crti zapravo i nema nekih većih napetosti. No, da će se članovi jedne redovničke zajednice ili biskupije bolje razumjeti i češće sastajati, to je razumljivo. Uprava inozemne pastve trudi se da nekako balansira između hrvatskih i stranih biskupa, poglavara muških i ženskih redovničkih zajednica te njihovih članova koji su trenutno u inozemnoj pastvi i koji su pod jurisdikcijom tih svojih crkvenih poglavara. Kako će se stvari razvijati ako Sveta Stolica, u smislu odredbi ili mogućnosti koje daje novi Kodeks, krene u uspostavljanju osobnih prelatura s biskupom na čelu za svaku etničku skupinu u inozemstvu, to će budućnost pokazati. Za sada su posljednjih godina takve biskupe u inozemstvu dobili katolički Slovaci, Česi i Mađžari, ali u isto vrijeme nisu osnovane njihove osobne prelature. No, ti narodi imaju drukčije prilike u svojoj domovini nego mi Hrvati koji u svako doba možemo u bilo koji dio svijeta poslati našim iseljenicima biskupe i redovničke poglavare iz domovine.

2. PROBLEMI MLADIH

Problemi mladih migranata posebno su značajni. S njima se suočava država, Crkva i cijelo društvo. To je bila i tema nedavnog II. svjetskog kongresa o dušobrižništvu što je od 14. do 19. listopada 1985. održan u Rimu. Većina hrvatskih župa i misija u inozemstvu primjerena je prvoj generaciji migranata, posebno u Zapadnoj Evropi. No kako se privremeni boravak naših radnika sve više pretvara u trajno ostajanje, sve se više nameće potreba preispitivanja naših pastoralnih metoda koje bi morale više računa voditi o mladima, od kojih se, kako misle sociolozi, većina neće vratiti u domovinu. A od nekih milijun i sto tisuća jugoslavenskih građana, koji borave u zemljama Zapadne Evrope, njih 250.000 mladi su od 16 godina. A možda većina od njih već sada bolje govori jezik nove domovine nego svoj materinski, oni se bolje snalaze tu nego u nekom siromašnom kraju o kojem im njihovi roditelji s toliko nostalgije pričaju. Njima naši svećenici i katehistice često moraju na stranom jeziku objašnjavati religiozne pojmove jer ih na hrvatskom dobro ne razumiju. Da je integracija i asimilacija mladih u društvo nove domovine u prekomorskim zemljama još više pokročila, o tom nema sumnje. Nisu u pitanju samo nove metode pastorala za koje možda misnici rođeni i odgojeni u Hrvatskoj nisu pripremljeni, nego je u pitanju i sva nacionalna kulturna baština, a posebno jezik. U isto vrijeme to je i sociološki problem: mlade nova sredina i prima i odbija, jer im ne daje životne šanse kao svojim i u općoj gospodarskoj krizi bez posla ostaju stranci, odnosno njihova se djeca teško probijaju do posla koji omogućuje višu

društvenu ljestvicu. A od povratka u domovinu za sada nema ništa, jer je u Jugoslaviji među milijun nezaposlenih velika većina školovanih mladih ljudi. Iako nije na Crkvi da riješi ta pitanja koja muče i druge narode, ipak treba priznati da se to cjelokupno stanje odražava i u redovnom dušobrižništvu. Zato su u proljeće godine 1985. hrvatski pastoralni radnici Zapadne Evrope na svom godišnjem seminaru ozbiljno raspravljali i o tim problemima pa su usvojili i neke zaključke koje su uputili Svetoj Stolic i biskupskim konferencijama svojih mjesnih Crkava.

3. POLITIČKI PROBLEMI

Hrvatska inozemna pastva ne može se usporediti s onom Talijana, Španjolaca ili Portugalaca, ali ni s onom Mađara, Čeha, Slovaka, pa ni Poljaka. Dok ove zapadne zemlje imaju brojnu ekonomsku emigraciju, istočne uz staru ekonomsku imaju i političku koja ne može komunicirati sa starom domovinom. Dok su crkvene veze spomenutih zemalja na Zapadu normalna stvar, na Istoku ih gotovo i nema (uz neka razlikovanja u slučaju Poljske). A Jugoslavija je jedina istočnoevropska socijalistička zemlja koja je dopustila da više od milijun njezinih građana radi u zapadnim zemljama i da se vraćaju u domovinu. Tako imamo staru ekonomsku i novu ekonomsku emigraciju, ali također staru političku i novu političku emigraciju. Budući da i naši vjernici među njima žive pomiješano, nema neke posebne pastve samo za političke emigrante i posebno za one s jugoslavenskom putnicom. I svećenici u toj pastvi ravnopravno surađuju, iako je sasvim prirodno da će npr. u Zapadnoj Evropi biti mnogo više mladih svećenika iz domovine nego onih koji se smatraju političkim emigrantima. Sve do godine 1965. nijedan katolički svećenik nije mogao legalno poći iz Jugoslavije na pastoralni rad među svoje sunarodnjake u inozemstvo, ni Slovenac, ni Hrvat, ni Albanac. Otada su biskupi i redovnički poglavari te uprava hrvatske inozemne pastve u odabiranju kandidata za inozemnu pastvu potpuno neovisni o jugoslavenskim vlastima, kojima se ne podnosi nikakva molba da dadu svoje odobrenje. U isto vrijeme treba reći da ti isti crkveni auktoriteti nemaju moć da uspješno zaštite te iste pastoralne ili socijalne radnike ako im po dolasku u domovinu vlasti oduzmu putnicu. Dok je u posljednjih 20 godina bilo razdoblja kad se u jugoslavenskoj političkoj javnosti mogla čuti i koja riječ pohvale djelovanju hrvatskih katoličkih misija u inozemstvu, tijekom 1984. i 1985. godine javna sredstva društvenog pripćavanja izricala su ponajviše negativne sudove. To ima svog odraza i u inozemstvu, poglavito u Evropi, gdje pojedini službenici raznih jugoslavenskih institucija, klubova i škola više-manje otvoreno ometaju rad naših misija, kojima se predbacuje nacionalizam i šurovanje s političkom emigracijom. No, treba kazati da je sve to spadalo u orkestar sveopćeg pogoršanja odnosa između države i Crkve u Hrvatskoj u posljednje dvije godine. Ali naše misije i župe u inozemstvu u isto vrijeme doživljavaju i pojačani pritisak od strane nekih protujugoslavenskih političkih organizacija i pojedinaca, koji smatraju da bi se hrvatski svećenici u inozemnoj pastvi morali deklarativno i stvarno uključiti u politički rad protiv Jugoslavije. U toj delikatnoj situaciji ne bi se smjelo

smetnuti s uma da je inozemna pastva jedne etničke skupine samo dio pastve mjesne Crkve dotične zemlje koja djeluje po zakonima Opće Crkve, po direktivama mjesnog biskupa, po posebnim zakonima određenim za etničke župe i misije, a mora voditi brigu i o sugestijama biskupa i redovničkih poglavara zemlje iseljenja. I dok svi crkveni zakoni i poglavari potiču etničke kapelane i njihove suradnike da osim strogo dušobrižničkoga religioznog djelovanja u svom radu afirmiraju i sve etničke vrijednosti određene nacionalne skupine (jezik i općekulturna baština), oni im brane ulaziti u arenu dnevnih političkih zbivanja. Uloga svećenika je da spaja i sabire a ne da razdvaja. A praksa je pokazala da politički angažman katoličkog svećenika, osobito u uvjetima inozemne pastve, ne vodi k dobru i da uvelike šteti njegovu prvenstvenom pozivu a to je propovijedanje Evanđelja. U isto vrijeme svećenik neće svojim vjernicima niti priječiti niti im nametati da se opredijele za ovu ili onu političku opciju. Dok se hrvatski svećenici u inozemstvu budu držali ovakvih načela, ne trebaju se bojati prijetnji i pritisaka s bilo koje strane. Makar morali i trpjeti, imat će svijest da su radili s punom odgovornošću u službi Evanđelja i Crkve, a na kraju će im svi morati priznati da su na taj način, upravo ukoliko su svećenici, najviše pridonijeli stvarnom interesu hrvatskog naroda.

4. PERSPEKTIVE

Imajući u vidu prilike u svijetu migracija općenito, u svjetskoj politici, u općoj crkvi i one u kojima se nalazi Crkva u Hrvatskoj, moramo biti Bogu zahvalni na velikoj pomoći koju nam je iskazao u sređivanju i poboljšanju prilika u hrvatskoj inozemnoj pastvi. Osim nabrojanih, nju tište i mnogi drugi problemi, ali svi su oni normalna pojava u nenormalnom i uzburkanom svijetu u pokretu. Dapače, u usporedbi s inozemnom pastvom drugih etničkih skupina – vodeći računa o razumljivim razlikama – mi Hrvati možemo biti prilično zadovoljni. Naše napore visoko cijene na najvišim mjestima kod Svete Stolice, a mjesni biskupi zemalja useljenja često Hrvate stavljaju kao primjer drugim vjernicima. Čudesa ne možemo činiti, nepopravljive propuste ne možemo ispraviti, ali pokušavamo u ovom našem vremenu i u prilikama kojima realistički pristupamo učiniti što više dobra hrvatskim iseljenicima i radnicima na privremenom radu u inozemstvu u duhovnom, socijalnom, nacionalnom i kulturno-prosvjetnom pogledu. Imamo relativno mlad i dostatan svećenički kadar, prilično brojne socijalne i pastoralne suradnike, razgranatu mrežu misija i župa koja se još uvijek širi, podršku i razumijevanje Svetog Oca i njegovih najbližih suradnika, hrvatskih biskupa i redovničkih poglavara, a iznad svega povjerenje puka Božjega koji nam je povjeren. I kako god je budućnost nesigurna, usprkos nekim kriznim žarištima i nepotrebnim teškoćama, mi vjerujemo u dobru perspektivu hrvatskih duhovnih središta diljem svijeta. A garancija te perspektive bit će u tome da uznastojimo ostvariti ono što je kardinal Kuharić u molitveniku-pjesmarici „Slavimo Boga” poželio hrvatskim katolicima izvan domovine, da „sačuvaju vjeru i da ostanu Božji ljudi predajući i svojoj djeci baštinu bogoljublja, čovjekoljublja i rodoljublja”.

ZAKLJUČAK

Zaključimo ovaj prikaz riječima poznatoga našega stručnjaka za iseljenička pitanja prof. Jure Prpića, koje je napisao u prikazu knjige Većeslava Holjevca „Hrvati izvan domovine”, koja malo ili ništa ne govori o velikoj ulozi Katoličke Crkve među iseljenim Hrvatima:

„Osnivanje hrvatskih župa, život i djelatnost hrvatskih svećenika, gradnja tolikih katoličkih crkava, škola i ustanova, i cijeli taj vjerski život Hrvata Amerike značajan su dio povijesti našeg naroda u ovoj zemlji. Ne može se to samo tako ispustiti! Oni isti hrvatski pioniri koji su osnivali prve odsjeke Narodne Hrvatske zajednice, te preteče sadašnje Hrvatske Bratske Zajednice, osnivali su i prve hrvatske župe, gradili prve naše crkve i škole. I danas ovdje postoje 34 hrvatske crkve i župe, 20 hrvatskih katoličkih škola i ustanova. Ne može se jednostavno prešutjeti njihovo postojanje i omalovažiti značenje u narodnom životu američkih Hrvata. Sve te naše crkve i župe osnovali su naši radnici, ljudi, koji su, unatoč teškim prilikama, uložili u te trajne spomenike našeg postojanja ovdje mnoge milijune krvavo zarađenih dolara. Te naše vjerske spomenike podigao je naš radni narod! Sve je to rezultat dugogodišnjih i teških nastojanja naših iseljenika, njihov ponos, i nešto, što će još dugo ostati ovdje, da nas podsjeća na njih. Većina naših starih svećenika bili su pioniri, vođe svoga naroda, patnici u teškim prilikama u zemlji, gdje tada američki katolici nisu rado primali naše ljude u svoje župe s engleskim ili njemačkim jezikom. Ti naši svećenici, kao Božić, Lauš (kome vjerski indiferentan Tresić Pavičić posvećuje svoju knjigu), Bekavac, Krmpotić, Stipanović, a nedavna Žagar i desetine drugih, nisu bili samo vjerski pastiri. Oni su se brinuli za hrvatski tisak, sami su izdavali novine, brošure i knjige. Osnivali su hrvatske škole i brinuli se na razne načine za svoj narod, kome su bili savjetnici, vođe i tješitelji. Sve su to radili uz goleme žrtve, bez gotovo ikakve pomoći iz domovine, često u najtežim prilikama i uz nerazumijevanje, napadaje i uvrede mnogih pojedinaca, o čemu je već prije više od 60 godina pisao Tresić Pavičić. Preko toga se ne može samo tako prijeći, jer je rad svih tih pojedinaca, egzistencija svih tih župa, jedan vrlo značajan i neizostavan dio povijesti američkih Hrvata.”

I na kraju da citiram riječi prvog biskupa Crkve u Hrvata kardinala Franje Kuharića, koji je u uvodu knjige „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine” rekao: „S toplom zahvalnošću blagoslivljam sve one koji su svoj trud uložili i još ga uvijek ulažu u brizi za naše iseljenike: i one u prošlosti i ove u sadašnjosti; to su misionari svećenici, redovnice, pastoralni suradnici i socijalni radnici. Bilo bi nepravедno da svi ti djelatnici naše inozemne pastve u službi Hrvata izvan domovine budu zaboravljeni. Oni najbolje znaju kakve su sve teškoće u tom radu morali pretrpjeti. Nagrada im je svijest da su mnogoj svojoj braći činili dobro i još uvijek čine.”

HRVATSKA INOZEMNA PASTVA
30. 6. 1986.

	Zapadna Evropa	Prekomorske zemlje	Ukupno
Svećenici	146	104	250
Socijalni radnici	100	—	100
Pastoralni suradnici	123	47	170
Misije (župe)	112	75	187

HRVATSKA INOZEMNA PASTVA
Razvoj 1969.—1985.

	Zapadna Evropa			Prekomor. zemlje		
	1969.	1985.	Porast	1969.	1985.	Porast
Svećenici	38	146	108	60	104	44
Socijalni radnici	—	100	100	nema podataka		
Pastoralni suradnici	26	123	97	nema podataka		
Misije (župe)	26	102	86	59	75	16

Ukupan porast u razdoblju od 1969. do 1985. godine:

svećenici: 152

misije (župe): 102

socijalni radnici: 100

pastoralni suradnici: 97

LITERATURA

- CODEX IURIS CANONICI, Vatikan 1983, Libreria Editrice Vaticana
- II. VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, Zagreb 1980, KS
- MOTU PROPRIO PAULI VI, Pastoralis migratorum, Vatikan 1969, Libreria Editrice Vaticana
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Instructio de Pastoralis Migratorum Cura, Vatikan 1969, Libreria Editrice Vaticana
- IVAN PAVAO II, Laborem exercens, enciklika, Vatikan 1981, Libreria Editrice Vaticana
- P.V. DE PAOLIS, c.s.: Migration and Church: The Main Documents, „Migrazioni e turismo – On the Move” no. 33, Roma, Octobre 1981, Tipografia Poliglotta Vaticana
- JEAN BEYER, s.j.: The New Code of Canon Law and Pastoral Care for People on the Move, „Migrazioni e turismo – On the Move” no. 39, Roma, September 1983, Tipografia Poliglotta Vaticana
- VJEĆE BK ZA HRVATSKU MIGRACIJU, Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine, Zagreb 1980, KS
- BOOK REVIEWS. The Catholic Church and Croatians Outside their Homeland, „Journal of Croatian Studies”, vol XXIII, New York 1982.
- GEORGE J. PRPIĆ, Ph.D, The Croatian Immigrants in America, New York 1971, Philosophical Library, Inc.
- T.A. MURSAŁO, In Search of a Better Life, Cape 1981.
- IVAN ČIZMIĆ, Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država, Zagreb 1982, Globus
- VEČESLAV HOLJEVAC, Hrvati izvan domovine, Zagreb 1968, Matica hrvatska
- ISELJENIŠTVO NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE, Zbornik, Zagreb 1978, Zavod za migracije i narodnosti
- BELA SCHREINER, Das Schicksal der Burgenländischen Kroaten, Eisenstadt 1983, Kroatischer Kulturverein
- CHIESA E MOBILITA UMANA, Documenti della Santa Sede del 1883. al 1983, Roma 1985, Centro Studi Emigrazione
- NARODNI KALENDAR, Budapest 1985, Demokratski savez Južnih Slavena u Madarskoj
- IVO BAUČIĆ, Socijalni aspekti vanjskih migracija „Rasprave o migracijama” no. 24, Zagreb 1976, Centar za istraživanje migracija
- DEM LEBEN TRAUEN, WEIL GOTT ES MIT UNS LEBT, 88. Deutscher Katholikentag, München 1984, Verlag Bonifatius-Druckerei Paderborn
- ELISABETH LICHTENBERGER, Gastarbeiter, Leben in zwei Gesellschaften, Wien 1984, Herman Böhlhaus Nachf. Wien, Köln, Graz
- ŠEPER, Građa za životopis 2, Zagreb 1983, Nadbiskupski duhovni stol
- CARITAS '85, Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes, Freiburg 1985, Deutscher Caritasverband
- BUTURAC-IVANDIJA, Povijest Katoličke Crkve među Hrvatima, Zagreb 1973, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda
- OPĆI ŠEMATIZAM KATOLIČKE CRKVE U JUGOSLAVIJI, Zagreb 1975, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda

ŠEMATIZAM HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE, Mostar 1977,
 Provincijalat hercegovačkih franjevaca
 SLAVIMO BOGA, Hrvatski katolički molitvenik i pjesmarica, Frankfurt 1982,
 Hrvatski naddušobrižnički ured
 KONGREGACIJA ZA BISKUPE, Uputa o pastoralnoj brizi za migrante, Zagreb
 1969, KS
 CRKVA U NOVOJ SEOBI NARODA, Ekleziologija suvremenih selilaca, Zagreb
 1974, KS
 EVANGELIZACIJA SUVREMENIH SELILACA, Zagreb 1974, KS
 KATEHIZACIJA SUVREMENIH SELILACA, Zagreb 1978, KS
 BISKUPSKA POSLANICA, Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata, Zagreb 1976,
 KS
 PAPSKO VIJEĆE ZA DUŠOBRIŽNIŠTVO SELILACA I TURISTA, Pismo
 Biskupskim konferencijama o Crkvi i svijetu u pokretu, Zagreb 1978, KS
 ODGOVORNOST CRKVE U SVIJETU U POKRETU, Zbornik, Zagreb 1980, KS
 CRKVA I HRVATSKO ISELJENIŠTVO, Zagreb 1982, KS
 PASTORAL SELILAŠTVA MEĐU TEOLOŠKIM DISCIPLINAMA, Zagreb 1982,
 KS
 HOD BOŽJI I BOG HODA, Zagreb 1984, KS
 LA REVISTA CROATA, vol. XVI, Buenos Aires 1966
 ARHIV VIJEĆA BISKUPSKE KONFERENCIJE JUGOSLAVIJE ZA HRVAT-
 SKU MIGRACIJU, Zagreb
 ARHIV RAVNATELJSTVA DUŠOBRIŽNIŠTVA ZA HRVATE U INOZEM-
 STVU, Roma

SUMMARY

This lecture under the title THE CATHOLIC CHURCH AND THE CROATIANS IN FOREIGN LANDS was delivered in a little shorter form in the panel „Croatian Migrations During the Twentieth Century”, November 1, 1985 in Washington at III World Congress for Soviet and East European Studies, hosted by the American Association for the Advancement of Slav Studies. The panel session was sponsored by the Association for Croatian Studies.

This topic coincides with the title of the printed symposium „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine” which was published by the Council of Bishops' Conference for Croatian Migration in Zagreb in 1980. The Journal of Croatian Studies, vol. XXIII (New York 1982) called it in its review „an exceptionally valuable book, an indispensable reference volume about Croats abroad”.

This article is divided in five chapters: 1. General documents of the Catholic Church regulating the pastoral care for Catholic migrants; 2. The beginning of an organized Croatian spiritual care abroad; 3. Croatian parishes and missions abroad at present time; 4. The administration of Croatian religious caretaking abroad; 5. Some problems and perspectives.

1. The doctrinal documents of the Church as regards human mobility are numerous and embrace centuries of history. This article limits itself to mentioning only a few of the main documents: The apostolic Constitution EXSUL FAMILIA,

the *Motu proprio PASTORALI MIGRATORUM CURA*, the *Instruction DE PASTORALI MIGRATORUM CURA*, the *Motu proprio APOSTOLICAE CARITATIS*, the *Letter THE CHURCH AND PEOPLE ON THE MOVE*, the *Encyclical Letter LABOREM EXERCENS* and the *NEW CODE OF CANON LAW*. Special attention is given to the *Instruction De pastorali migratorum cura* and the *New Code of Canon Law*, the documents most relevant for the pastoral care for Catholic migrants today.

2. The beginning of an organized spiritual care among Croatian Catholics abroad goes centuries back. The Church attended to the spiritual needs of the Croatians in neighbouring countries for several centuries till the present time: Austria, Hungary, Czecho-Slovakia, Rumania and South Italy.

During the building of the Suez Canal there were numerous Croatian workers who had a Croatian chaplain.

The first Croatian parish in the United States of America was founded in 1894 in Pittsburgh, Pennsylvania. The Croatian Franciscan Fathers started with their organized pastoral care in US in 1912 and this is known today as the Holy Family Custody with its center in Chicago. They are affiliated with the Franciscan Province of Hercegovina. In 1912 Archbishop of Zagreb Antun Bauer founded The St. Raphael Society for the protection of Croatian emigrants which was revived by Archbishop Alojzije Stepinac who in 1940 started with a periodical „Hrvat u tudini” (Croatian Abroad). At the Zagreb Theology School the students formed in 1930 a special Section promoting contacts with Croatians abroad. Between the two World wars some other Croatian religious orders started their pastoral work among Croatians in North and South America. Also our nuns sent numerous members to teach at Croatian parochial schools abroad. At the same time some secular priests were engaged in Croatian ethnic parishes in America.

3. In neighbouring countries there are still today many Croatian parishes which are under the jurisdiction of local bishops and their priests were born there. In the diocese Eisenstadt in Burgenland, Austria, there are 33 Croatian parishes. The mother of their Bishop Stefan Laszlo was Croatian and he speaks our language fluently. Croatian settlements are scattered all over Hungary where there are some 40 Croatian parishes. Many Church dignitaries in Hungary are of Croatian origin. Croatian priest and dignitaries from Austria and Hungary have friendly relations with the Church in Croatia. In Rumanian Banat there are still four purely Croatian parishes and two partly Croatian with five pastors who use liturgical books published in Zagreb. There are still Croatian settlements in Czecho-Slovakia but they have no ethnic parishes of their own. In the South Italian province Molise there are three Croatian villages with their pastors and Acquaviva Collecroce has a pastor and two nuns from Croatia.

In overseas lands we have many pastoral centers: The United States of America 39 centers with secular and religious priests and sisters of whom some were born in America. In Canada there are 18 parishes and missions with 24 priests and 17 nuns. In South America Croatian pastoral care is more active in Argentina where Franciscan Fathers from Zadar are in charge. There are Croatian priests also in Venezuela and Brazil. But the majority of Croatian Catholics in South America have already been assimilated and absorbed by the local Church. South America has four Catholic Bishops of Croatian descent. In Australia Croatians commenced to build up their own national churches and centers with presbyteries and large

halls only a few years ago. In 13 pastoral Centers there we have 17 priests and 12 nuns, all of them born in Yugoslavia. In New Zealand there are four Croatian priests active among our immigrants, two of them were born there. Even in South Africa there is a Croatian Mission with two Franciscans from Zadar for some six thousand Croatians.

Croatian pastoral care is especially active in Western Europe. There we have 112 missions with 146 priests, 100 social workers and 123 catechists (nuns). These missions are located as follows: 81 in Western Germany, 8 in Austria, 6 in Switzerland, 4 in France, 3 in Sweden, 2 in Belgium and one in each of these countries: Norway, Denmark, Great Britain, Netherlands, Italy, Luxembourg and Spain. Holy liturgy in Croatian is regularly offered in more than five hundred towns and cities.

4. After the review of post-war pastoral actions of the St. Jerome's Croatian College in Rome in favour of refugees and activities of Msgr. Kresimir Zoric, the article describes the appointment of the first National Director for Croatian Migration. Dr. Vladimir Vince was nominated by pope Paul VI in 1966 but he was killed in a planewreckage in Latin America already in 1968. His successor was the present National Director Msgr. Vladimir Stankovic who is at the same time the secretary of the Council for Croatian Migration at the Bishops' Conference of Yugoslavia, while the chairman of the Council is Msgr. Tomislav Jablanovic, auxiliary bishop of Sarajevo. The Council comprises 15 members, some of them are from abroad some from the homeland. Thus the official Church pastoral care for Croatian Catholics abroad has two institutions: The Directorate of the Pastoral Care for Croatians abroad with its office in Rome and The Council for Croatian Migration at the Episcopal Conference in Zagreb. In its 16 years of activity the Council has sent to Croatian foreign missions 152 priests from Yugoslavia and helped some one hundred social workers and 97 catechists to be settled. At the same time 102 missions and parishes have been established, 86 of these in Western Europe and 16 in overseas countries. The article enumerates many other activities of this Council.

5. The article mentions some organizational problems, some problems concerning the second generation of our emigrants and some political questions. It is emphasized that Croatian priests abroad must conform their work to the rules of the local Church, of the universal Church, they must abide by the directives of Croatian Bishops and religious superiors. Their first aim is the preaching of the Gospel, religious and social assistance, and at the same time they have to support the preservation of national heritage. It is strictly forbidden for them to be engaged in political activities. The article concludes with quoting the words of Cardinal Kuharic acknowledging the efforts of Croatian missionaries, sisters and social workers whose „only reward is in the recognition that they have done good to their brethren”.